

О ПРИЗНАЊУ И ИЗВРШЕЊУ СТРАНИХ СУДСКИХ И АРБИТРАЖНИХ ОДЛУКА

Према Закону о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима

І ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

У области признања и извршења страних судских и арбитражних одлука, Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима („Сл. лист СФРЈ”, бр. 43/1982)⁽¹⁾ преузима добрим делом решења прописана Уводним законом за ЗПП од 1956. По овом закону који је ЗРС-ом аброгиран (чл. 108), признање је било предвиђено само за судске одлуке у статусним стварима⁽²⁾. У новом закону је такво разликовање, као неосновано, напуштено. Истина, ЗРС не каже које одлуке подлежу признању, а које извршењу, али се одговор на то питање намеће из карактера правне заштите коју одлука пружа: треба узети да је признање прописано за утврђујућу (декларативну) и преображајну (конститутивну) одлуку, како имовинскоправну, тако и сваку другу. Дозволу извршења (егзекватуру) југословенски суд даје за одлуку која осуђује на одређено чињење или нечињење (кондемпнаторна одлука). Да би странка постигла ту дозволу, потребно је да одлука испуњава све услове, да буде призната и да, као и домаћа одлука, буде извршна. Пошто, дакле, давање егзекватуре садржи у себи и признање, овлашћеном субјекту не може се, бар по правилу, допустити да прво тражи да одлука у посебном поступку буде призната, па да тек онда захтева извршење. Таква могућност значила би непотребно вођење два поступка уместо једног. Изузетно, субјект овлашћен осуђујућом одлуком, може своје тражење ограничити на признање, ако учини вероватним да се његов интерес не састоји у остварењу права на чинидбу која му је досуђена, на пример у случају у коме је то право постало у међувремену неостварљиво, а одлука има значај за друге односе⁽³⁾.

Предмет признања и извршења могу бити судске одлуке донесене у односима наведеним у одредби чл. 1. ст. 1. ЗРС-а. Та одредба није

(1) У даљем тексту „ЗРС” или „нови закон” или, просто, „Закон”.

(2) У том смислу и објашњења Савезног савета за правосуђе, бр. 358/1 од 15. маја 1970. „Наша законитост”, бр. 9/1970.

(3) Вид.: Трива, *Грађанско парнично процесно право*, 1983, стр. 82.

најпрезицијна (... „односно друге материјалноправне односе“). У ЗПП-у се изрично помињу радни односи, а уз имовинске и други грађанскоправни односи (чл. 1). За признање и извршење способне су одлуке којима се решава о материјалноправним односима. Ту способност немају одлуке којима се управља у текућем поступку, другим речима, које дејствују само у том поступку и у крајњој линији служе доношењу коначне одлуке. У области парничног поступка питање се може поставити за међупресуду⁽⁴⁾ и за пресуду због изостанка. Прва се тиче спорног материјалноправног односа, што упућује на потврђан одговор⁽⁵⁾. Међутим, по владајућем становишту у страниој науци међупресудом суд не одлучује о тужбеном захтеву. Она представља одлуку којом се коначна одлука припрема. Управо зато она није способна за материјалну правноснажност и обавезна је за суд само у парници у којој је донесена⁽⁶⁾. Ако, дакле, не везује други суд у земљи у којој је изречена, још мање може да везује страни суд. Разлози за друго од два мишљења изгледају нам убедљивији. Што се тиче контумационе пресуде, ваља истаћи да њу Закон не искључује. Битно је да је странка, према којој је тако одлучено, могла учествовати у поступку (чл. 88. ЗРС). Ускраћивање признања због супротности уставним начелима не долази у обзир већ самим тим што пресуду због изостанка познаје и југословенско право. Сматрамо да није битно ни то, да ли је та пресуда изречена према тужиоцу или према туженом, као ни то да ли је она, у погледу услова под којима се доноси и у погледу могућности побијања, строжа од пресуде због изостанка по југословенском праву.⁽⁷⁾ У судске одлуке које могу бити предмет признања или извршења, спадају и одлуке донесене у ванпарничном, извршном и стечајном поступку, под условом да имају поменуто обележје. У извршном поступку то је, на пример, одлука о трошковима, о исплати вредности ствари или о накнади штете коју суд у том поступку досуђује.⁽⁸⁾ Одлука о привременој мери нема значај одлуке којом се коначно решава о неком односу. То је, само одлука којом се обезбеђује остварење једног потраживања ако до тог остварења дође. Из тог разлога мишљења смо да ова одлука не може бити предмет извршења⁽⁹⁾. Најзад, нема сумње да у поступку пред југословенским судом могу бити извршене и одлука о имовинскоправном

(4) Имамо у виду међупресуду о којој се изрично говори у чл. 330. ЗЕП.

(5) Тако Вуковић, *Појам стране судске одлуке у грађанскоправним стварима*, „Одјетник“, бр. 1—2/1981, стр. 11.

(6) Тако: за аустријско право Fasching, *Komentar zu den Zivilprozessgesetzen*, III Band, 1966, р. 593; за немачко право: Baumbach, Lauterbach, „Zivilprozessordnung“, 1966, стр. 627; Rosenbarg, Schwab, „Zivilprozessrecht“, 1969, стр. 268; за југословенско право: испит Познић, *Грађанско процесно право*, 1982, стр. 270; супротно Јухарт, *Цивилно процесно право ФНРЈ*, 1962, стр. 427. и Трива, *op. cit.*, стр. 470.

(7) Кратак упоредноправни приказ појединих ставова о питању признања и извршења пресуде због изостанка види код Вуковића, који на горње питање даје за југословенско право по Уводном закону за ЗПП од 1956 потврђан одговор. Вид. Вуковић, *ibid.*

(8) За исплату вредности ствари и накнаду штете у југословенском праву, вид., на пример, чл. 214, 217, одн. 260. и 265. ЗИП.

(9) Супротно Вуковић, који сматра да могућност извршења одлуке о привременој мери начелно није искључена. Ово мишљење изведено је из одредаба чл. 265. и 268. ЗИП-а. Наиме, поменути аутор узима да први од тих чланова предвиђа привремене мере за случај да се новчано потраживање које се обезбеђује има остварити у иностранству, а другим се прописује мера забране отуђења или оптерећења непокретности која се налази такође у страниој земљи. По истом писцу, очигледно је да се ове привремене мере могу реализовати само у иностранству. То значи да се од стране државе очекује да призна и извршава домаће привремене мере, а из чега произлази, у складу са начелом узajамности, да ће се и стране привремене мере признавати и извршавати. Види Вуковић, *op. cit.*, „Одјетник“, бр. 3. и 4/1981, стр. 13.

захтеву садржана у кривичној пресуди (чл. 108. ЗКП), као и одлука о повраћају ствари или о накнади штете коју је изрекао суд пресудом у управном спору (чл. 42. ЗУС).

Пред судом се може поставити питање да ли је страна одлука по својој природи подобна да уопште буде предмет признања или извршења у СФР Југославији. Које је право меродавно за одговор на то питање — домаће или страног? Мислимо да се ова квалификација даје по југословенском праву⁽¹⁰⁾. Ако одлука уопште не може бити предмет признања или извршења, зато што је изречена о односу који није обухваћен ЗРС-ом (чл. 1), тешко је прихватити да би за југословенски суд ипак било меродавно страног право у којем се истом односу даје квалификација по којој би одлука о његовом решењу могла бити призна-та и извршена у СФР Југославији.

Признати страну одлуку значи прогласити да она дејствује у СФР Југославији. ЗРС говори о дејству такве одлуке (чл. 86. ст. 1) имајући, вероватно, у виду правноснажност⁽¹¹⁾. Међутим, правна снага стране судске одлуке није увек њено једино дејство. Она, као и домаћа одлука, може дејствовати и интервенцијски, преображајно или чињенично⁽¹²⁾. Страна одлука за коју је дата еквекатура, стиче тиме још једно дејство — извршност.

Начелном одредбом ЗРС-а прописано је да се призната одлука страног суда изједначује са одлуком југословенског (чл. 86. ст. 1). Смисао изједначења састоји се у томе да правноснажност одлуке има онај објективни обим и субјективне границе, које би имала да је одлуку донео југословенски суд. Одлука, дакле, не дајствује у већем обиму него што је прописано југословенским законом. Тако, на пример, решење претходног питања, садржано у страниј одлуци, неће имати дејство правноснажне одлуке у СФР Југославији (чл. 12. ст. 2. ЗПП), иако се том решењу такво дејство придаје у земљи у којој је пресуда донесена⁽¹³⁾. Али, принцип изједначења примењује се и у обрнутој ситуацији: страна одлука развија у СФР Југославији дејства која не наступају у земљи из које одлука потиче, ако та дејства припадају, по југословенском праву истоврсној правноснажној одлуци. На пример, правило по којем пресуда одређене садржине дејствује и према трећој особи или субјективно неограничено, примењује се и на признату страну пресуду изречену по закону по којем она дејствује само међу странкама⁽¹⁴⁾.

(10) Друкчије Вуковић, који заступа схватање да је меродавно право државе чији суд је одлуку донео, јер је само та држава позвана да одлучује о карактеру одлуке органа кога је она установила — *op. cit.*, стр. 15.

(11) Јухарт говори само о правноснажности — *op. cit.*, стр. 600.

(12) У погледу последњег од тих дејстава, мишљења смо да ипак треба спроводити разлику. Да би страна одлука имала у СФР Југославији чињенично дејство, признање је неопходно ако то дејство наступа по закону. Супротно томе, за настанак дејства стране одлуке као чињеничне признање није потребно ако то дејство наступа вољом странака, као у примеру у коме су оне дејство једног правног посла учиниле зависним од исхода неког спора који тече пред судом између њих или у коме су једна или обе странке трећа лица. Друкчије Рааре, који сматра да за чињенично дејство у страниј земљи признање није никад потребно — *Internationales Privatrecht*, 1961, стр. 145.

(13) Правноснажност пресуде обухвата и одлуку о претходном питању, на пример, по грчком Законик о грађанском судском поступку (стр. 347) — Baumgärtel-Rammos, *Das griechische Zivilprozessgesetzbuch mit Einführungsgesetz*, 1969, p. 112.

(14) Тако се у немачкој науци тумачи немачки Законик о грађанском судском поступку (*Zivilprozessordnung*), који не говори изрично о изједначењу стране одлуке са домаћом. Види: Rosenberg, Schwab, *op. cit.*, p. 820; Baumbach, Lauterbach, *op. cit.* p. 698.

Страна одлука може у СФР Југославији бити призната и кад је признање одбијено у земљи којој обе странке припадају, или кад је покушај да се признање постигне остао безуспешан у земљи чије је материјално право примењено.

Да би страна одлука била призната или извршена у СФР Југославији, потребно је да југословенски суд констатује својим решењем да су за то испуњени услови прописани у ЗРС-у. Према томе, одлука друге земље не може у СФР Југославији стећи дејство тако што би југословенски суд признао одлуку неке треће земље којом се одлука друге земље признаје⁽¹⁵⁾.

Страна одлука остаје и после признања страна. То значи да она у СФР Југославији има дејство само док дејствује у земљи у којој је донесена. Ако буде стављена ван снаге, југословенски суд ће, на захтев странке, донети решење о укидању решења којим је о признању правноснажно одлучено. Он ће то учинити пошто утврди да је правноснажном постала страна одлука којом је одлука, призната у СФР Југославији, стављена ван снаге. Није, дакле, потребно да одлука о укидању буде призната. (У противном могло би се догодити да јој буде ускраћено признање, те да у СФР Југославији и даље дејствује одлука која је у иностранству правноснажно укинута, а то је неприхватљиво). Али, ако је призната одлука отклоњена преиначујућом одлуком, југословенски суд ће решити о захтеву за признање нове стране одлуке којом је изречено преиначење.

Изваја странке да ће поступити по страниј одлуци за коју признање није тражено или је одбијено, дејствује материјалноправно. Ако дужник измири дуг на основу једне пресуде за коју је егзекватура у СФР Југославији одбијена, онда то не треба схватити као плаћање без основа, него као испуњење обавезе која постоји по страниј пресуди. Споразум странака, по којем страна судска одлука треба да у СФР Југославији дејствује и без признања, не производи то дејство. Такав споразум може имати смисао вансудског поравнања о предмету одлуке.

У СФР Југославији није допуштена тужба којом се од суда захтева осуда друге стране на испуњење обавезе на коју је она осуђена страном правноснажном пресудом (*actio iudicati*). Ако признање стране одлуке буде ускраћено, може се, под претпоставкама међународне и месне надлежности, поднети тужба југословенском суду. Страна одлука која у СФР Југославији није призната може у парници пред југословенским судом бити употребљена као доказно средство⁽¹⁶⁾.

Значајна промена унесена је у досадашње стање одредбама по којима се за страну судску одлуку сматрају и судско поравнање и одлука другог органа изједначена са судском одлуком или судским поравнањем у држави у којој је донесена⁽¹⁶⁾. Међутим, изгледа да по ЗРС-у одлука другог органа или поравнање којим је пред њим окончан поступак може, било по посебном захтеву, било инцидентно, добити

(15) Супротно за немачко право Baumbach, Lauterbach, *ibid*.

(15a) Baumbach, Lauterbach, *ibid*. p. 697.

(16) За судско поравнање супротан став био је заузет у решењу ВС Хрватске, Гж. бр. 2634/71 од 15. јула 1971. *Збирка судских одлука*, књ. 1972, св. 1, одл. бр. 77. Неке одлуке истог суда показивале су противречност о питању да ли признање и извршење може да се добије и на основу одлука других страних органа, као и на основу поравнања која су пред њима закључена. Потврдан одговор дало је решење Гж бр. 149/80 од 13. априла 1980, а одредна решена Гж бр. 561/80 од 6. маја 1980 — *Збирка судских одлука*, књ. 1980, св. 2, одл. бр. 149. и 150.

у СФР Југославији признање само пред судом⁽¹⁷⁾. На питање да ли је одлука другог органа изједначена са судском, одговор пружа право земље у којој је одлука донесена. У ЗРС-у је то изрично речено (чл. 86. ст. 3.)

Напомињемо да у одељку о признању и извршењу страних арбитражних одлука, није поменуто поравнање закључено пред арбитражом. Из тога се не би смео извести закључак да то поравнање по ЗРС-у не може бити предмет признања и извршења. Таква могућност ипак постоји, пошто је изрично прописана и поравнање закључено пред несудским органом, које је изједначено са судским.

II УЗАЈАМНОСТ

Поред осталог, у ЗРС-у је прихваћен и принцип да се страна судска одлука неће признати ако не постоји узајамност (чл. 92. ст. 1). Поводом тога, прикључујемо се оним правницима који вредност овог услова доводе у питање или га *de lege ferenda* чак одбацују. Тако, на пример, у свом систематском приказу међународног приватног права СР Немачке *Wolff* изражава сумњу да услов узајамности заслужује комплименте. То што једна држава са лошим правосуђем извршује добре пресуде друге државе, каже он, не може за ову другу бити побуда да извршује пресуде оне прве⁽¹⁸⁾. *Kegel* сматра да је одредба о узајамности у немачком праву правно политички промашена. Она у знатној мери спречава признање страних пресуда у имовинскоправним стварима⁽¹⁹⁾. *Riezler* истиче да се обавеза узајамности не може извести из неког опште признатог међународноправног принципа, него постоји у појединим земљама из политичких разлога чије оправдање је сумњиво⁽²⁰⁾. *Siiss* аргументовано износи да сврха узајамности не лежи у тежњи да се држављанин земље у којој је признање предложено заштити од друге странке. Треба имати у виду да признање може тражити не само страни држављанин него и домаћи и да, исто тако, странка према којој је признање предложено не мора увек бити домаћи субјект. (Примећујемо са своје стране, да на мишљење по којем је циљ узајамности заштита домаћег држављанина према странцу, битно утиче чињеница да у правном животу признање редовно тражи странац пред судом земље којој припада његов парнични противник). Прави смисао реципроцитета, по поменутом аутору, лежи у тежњи једне државе да одлукама својих судова прибави ауторитет у иностранству. Објашњење овог услова за признање треба, дакле, видети у настојању да се очува национални престиж, другим речима, у осећању да би на међународни углед земље неповољно утицало ако би она признавала пресуде друге државе која нема исти став према њеним пресудама. *Siiss*, који се одлучно изјашњава против реципроцитета, цитира неке мисли *L. v. Bar-a*: не може се тврдити да се извршењем страних пресуда без узајамности нешто губи у националном достојанству. Држава треба да показује правичност према приватноправним субјектима без обзира што друга држава због предрасуда ту правичност ускраћује⁽²¹⁾. *Raape* лепо каже да се одредбом о узајамности заповеда нека

(17) Види излагање доле, под VI.

(18) *Wolff, Das internationale Privatrecht Deutschlands*, 1954, p. 135.

(19) *Kegel, Internationales Privatrecht*, p. 488.

(20) *Riezler, Internationales Zivilprozessrecht*, 1949, p. 553.

(21) *Siiss, Die Anerkennung ausländischer Urteile, Beiträge zum Zivilprozessrecht Festgabe zum siebzigsten Geburtstag von L. Rosenberg*, 1949, p. 238, 240.

врста одмазде. Та одредба треба да буде оредство притиска на страну земљу⁽²²⁾ У југословенској науци Цигој такође види смисао узајамности у тежњи да се посредним притиском постигне признање домаће одлуке у страниој држави⁽²³⁾. Слично сматра и Сајко: узајамност је институт међународног права који служи државама за то да би се постигло узајамно поштовање⁽²⁴⁾. Против узајамности, као услова за признање стране пресуде, изјашњавају се *de lege ferenda* у југословенској науци изричито Бартош⁽²⁵⁾ и Грбин⁽²⁶⁾. Супротно то чини Алагић⁽²⁷⁾.

Batiffol, указујући на то да се за признање стране одлуке пред француским судом не тражи узајамност, упућује критику немачком систему у коме је узајамност један од услова признања. (Његова замерка, разуме се, важи и за друге националне системе у којима је тај услов прописан.) Неправично је, по мишљењу овог аутора, да остварење права појединца зависи од прописа који се показују као мера реторзије. Та мера треба да буде ограничена на политичке и јавноправне интересе. Материја међународног приватног права тиче се односа који — ако се изузеци оставе по страни — треба да буду регулисани без обзира да ли особа која тражи признање и извршење припада страниој земљи или оној где тај захтев истиче⁽²⁸⁾.

Одиста, ако једна држава, позивајући се само на непостојање узајамности, ускраћује признање пресуди донесеној у другој држави, зашто је појединац или правно лице које признање тражи дужно трпети такву последицу правне политике те друге државе у односу на ону прву⁽²⁹⁾? Изгледа само зато, што пресуда потиче из те друге државе, чији је, најчешће он припадник. (Ово је нарочито случај са уређењем признања по закону који је предмет овог приказа. О томе се говори у даљем излагању.) Не треба нарочито наглашавати да узајамност представља једну сметњу у судском остваривању права у односима са страним елементом. На ту негативну консеквенцу нарочито указују Nagel⁽³⁰⁾ и Beitzke⁽³¹⁾, а у југословенској науци Грбин⁽³²⁾. Последње деценије обележене су огромним порастом броја тих односа како у области међународне размене добара и услуга, тако и у области брака и породице. (У овој последњој области тај пораст је последица запошљавања стране радне снаге.) Према томе, разумљива је мисао која се као рационални императив намеће из оног што је горе речено — да узајамност није у складу са тенденцијама

(22) Raape, *op. cit.*, p. 137.

(23) Цигој, *Признање и извршење страних одлука*, „Правник“, бр. 5—8/1957.

(24) Сајко, *Нека питања у вези с признањем и извршењем страних судских одлука у СР Немачкој и Француској* — „Југословенска ревија за међународно право“, бр. 1/1970, стр. 116.

(25) Бартош, *Формални или фактички реципроцитет*, „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 3/1930, стр. 211. и 212.

(26) Грбин, *Узајамност као претпоставка за признање одлука страних судова „Привреда и право“*, бр. 4/1974, стр. 26. и след. Види на истом месту податке о ауторима-противницима узајамности у страниој науци.

(27) Алагић, *Реципроцитет код изрицавања страних пресуда* — „Годишњак Правног факултета у Сарајеву“, IV, 1956, стр. 19. и 20.

(28) Batiffol, *Droit international privé*, 1967, p. 830.

(29) Тако и Грбин, додајући да ускраћивањем признања држава може да погоди спог сопственог држављанина који тражи признање, *op. cit.*, p. 26.

(30) Nagel, *Auf dem Weg zu einem europäischen Prozessrecht*, 1963 p. 17.

(31) ... „Претпоставка да је за признање иностраних пресуда потребно да је зајемични реципроцитет, доводи у пракси у врло много случајева до одбијања признања иностране пресуда“. — Beitzke, *Признање и извршење страних судских одлука у СР Немачкој*, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 3—4/1965, стр. 396.

(32) Грбин, *op. cit.*, стр. 26.

све снажнијег развоја у поменутим односима. Осим тога, међународна пракса не потврђује очекивање да једна земља ускраћивањем признања због непостојања узајамности успева да код друге издејствује промену става у том погледу, другим речима, да је тиме посредно принуди на признавање њених одлука. Иако није равнодушна према питању да ли ће њена одлука дејствовати у иностранству, једна држава није, бар по правилу, на то питање толико осетљива да би непризнавање њених одлука од стране друге државе могло на њу одлучно утицати у смислу укидања претпоставке узајамности. Тако свака од две државе остаје при свом ставу очекујући да друга страна признањем њене одлуке прва унесе промену у постојеће стање. У случају у којем услов узајамности није испуњен, негативна последица састоји се томе, да долази до поновног спора, овог пута у земљи у којој је признање ускраћено или, што је горе, да је тужилац можда лишен правне заштите, ако за његово тражење није у тој земљи надлежан ниједан суд⁽³³⁾.

Изостављањем услова узајамности не би се изгубио погодан разлог коме би се могло прибећи ако би суд сматрао да би дејства стране пресуде у његовој земљи, штетила њеним интересима. У случају у којем против признања не говори неки други законом предвиђени разлог, као што је неки од оних о којима се говори у чл. 88—90. ЗРС, суд би своју одлуку о одбијању могао засновати на противности пресуде јавном поретку његове земље. У СФР Југославији радило би се о противности пресуде основима друштвеног уређења, који су утврђени Уставом (чл. 91).

Да се законско уређење признања страних судских одлука може замислити без услова узајамности, најбољи доказ је тај што постоје земље у којима такав услов није прописан. Као пример, нека буду наведени: Француска; Италија (чл. 797. Законика о грађанском судском поступку); неки швајцарски контони (Базел-Град, Берн, Нојшател, Нојенбург, Тесин); Грчка (чл. 339. Законика о грађанском судском поступку); Индија (чл. 13. и 14. Законика о грађанском судском поступку); Бразил (чл. 15. Уводног закона за Грађански законик); Аргентина (Законик престонице о поступцима)⁽³⁴⁾. У СР Немачкој се узајамност не тражи за признање пресуде у неимовинском спору за који, по немачком закону, није био надлежан ниједан немачки суд⁽³⁵⁾.

Међутим, даље одредбе ЗРС-а уносе у досадашње стање значајна одступања, тако да није неумесно питати се да ли је било оправдано унети одредбу којом се подвлачи начелни значај овог услова (чл. 92. ст. 1)⁽³⁶⁾. Пре свега, узајамност по ЗРС-у не мора постојати за признање неких категорија одлука. Овај услов не мора бити испуњен: а) за одлуку у брачном спору или у спору о очинству или материнству; б) за одлуку за коју признање или извршење тражи држављанини СФР Југославије (чл. 92. ст. 2); в) за одлуку о личном статусу држављанина земље у којој је одлука донесена (чл. 94. ст. 1).

Наведена одступања од услова узајамности захтевају неке напомене. Пре свега, однос између одлуке о којој се говори у тач. б) и оне о

(33) Тако Грбин, *op. cit.* стр. 27.

(34) Ближе податке види: за француско право Batiffol, *op. cit.*, p. 830; за права других земаља: Bülow-Arnold, *Internationaler Rechtsverkehr in Zivil- und Handelsachen usw.*, 1957, под 905, 913. и 935; Süß, *op. cit.*, p. 249; Cigoj *op. cit.*, стр. 279.

(35) § 328. ст. 2. ЗПО. види Rosenberg-Schwab, *op. cit.*, p. 823.

(36) Уводни закон за ЗПП од 1956. није прописивао неке изузетке — чл. 17. тач. 4

којој је реч под в) схватамо тако да је узајамност потребна и кад признање тражи југословенски држављанин, ако је предмет одлуке лично стање (статус) његов или другог југословенског држављанина (чл. 94. ст. 2). Друго, одлука о личном стању није у Закону ближе одређена, али из текста неких одредаба проистиче да одлука у спору који се тиче брака или родитељства није тим појмом обухваћена⁽³⁷⁾. За признање одлуке у овом спору, узајамност није услов без обзира на држављанство предлагача и лица на које се одлука односи⁽³⁸⁾. Супротно томе, исти услов мора бити испуњен ако се одлука тиче личног статуса држављанина СФР Југославије или неке треће земље. Може се дискутовати о томе, да ли је ова разлика оправдана. Зашто је, на пример, узајамност потребна за одлуку којом се југословенском држављанину даје дозвола за ступање у брак (чл. 70. ст. 1) или се његовом оцу враћа родитељско право (чл. 69), док се исти услов не тражи за одлуку којом се проглашава да је дете рођено ван брака или се утврђује да је тужени ванбрачни отац тужиоца (чл. 64. ст. 1)? Пошто је узајамност већ прихваћена као услов за признање стране судске одлуке о личном стању, чини нам се да би било боље да она има исти значај и за спор који се тиче брака или односа између родитеља и детета. Јер, у ширем смислу, и овај спор тиче се статуса личности.

У одредбама које се тичу признања одлуке о личном стању странца, пада у очи разлика између случаја у коме је странац припадник земље из које одлука потиче и случаја у коме је он држављанин неке треће земље. У првом случају непостојање узајамности није смећна за признање (чл. 94. ст. 1). Зашто? Чиме се, на пример, објашњава да ће у СФР Југославији, у којој је постојање узајамности прописано као принцип, моћи да буде призната одлука о усвојењу држављанина земље у којој је одлука донесена, и кад органи исте земље не признају одлуку југословенског органа о усвојењу југословенског држављанина (чл. 74)? Друкчије, ако се одлука односи на лично стање држављанина неке треће земље. Та одлука ће у СФР Југославији бити призната ако испуњава услове за признање, прописане у земљи којој странац припада (чл. 95). То значи да југословенски судија, поводом предлога за признање, треба да примени одредбе о условима под којима се у земљи тог странца признаје одлука из земље у којој је о његовом личном статусу одлучено. Из тога даље проистиче да би југословенски суд морао да проверава да ли у односу између те две земље постоји узајамност, ако је ова у земљи странца о чијем је статусу одлучено прописана као услов за признање. Но, одлука треба да стекне дејство у СФР Југославији, па би морала бити у складу и с њеним прописима. Доследно томе, мислимо да би југословенски суд морао применити чл. 88, 90. и 91. Закона. Што се тиче постојања узајамности у односу између СФР Југославије и државе која је такву одлуку донела, треба узети да и овај услов мора да буде испуњен. Такав одговор проистиче, прво из тога што се ради о одлуци стра-

(37) Види чл. 69, чл. 92. ст. 2. и чл. 93-95. ЗРС.

(38) Рааре сматра да из принципа држављанства (*lex patriae*) у међународном приватном праву проистиче за правноснажне конститутивне (преображајне) одлуке следеће основно правило: ако је по колизионој норми једне земље, којом је прописан поменути принцип, примењено као искључиво право друге земље у којој је одлука донесена, признању у првој земљи има места без испитивања да ли су за то испуњени услови. Правило важи пре свега за конститутивне акте у области ванпарничног правосуђа и за одлуке о разводу брака ако су супружници држављани земље у којој је брак престао. У свима таквим случајевима не ради се, дакле, само о ослобођењу од утврђивања да постоји узајамност — *op. cit.*, p. 143.

не државе која у СФР Југосливији треба да стекне дејство. Друго, што по изричној одредби ЗРС-а непостојање узајамности није сметња за признање одлуке којом страна држава решава о статусу свог грађанина. Према томе, реципроцитет остаје принцип ако се одлука тиче држављанина неке треће земље (чл. 94. ст. 1).

Одредба, да непостојање узајамности није сметња за признање које тражи југословенски држављанин (чл. 92. ст. 2), представља крупну новину у овој материји. Супротно томе, за признање које тражи странац услов узајамности треба да буде испуњен. Тиме је странац дискриминисан. Уређење по којем су услови за признање по предлогу странца тежи од услова за признање које тражи домаћи држављанин, ретко се среће у страним правима. Према ономе што је горе речено, за признање које тражи странац узајамност ипак није потребна, ако је одлука донесена у спору о брачном или родитељском статусу или ако је донесена у земљи чији је он држављанин, а има за предмет лични статус његов или неког другог држављанина исте земље.

Једна разлика према досадашњем стању састоји се и у томе што се у ЗРС-у говори о утврђивању узајамности. Одредбе о условима за признање, прописане Уводним законом за ЗПП од 1956, биле су у погледу узајамности ограничене на то да овај услов мора постојати (чл. 17. ст. 4). У науци и пракси те одредбе су протумачене тако да суд постојање реципроцитета утврђује по службеној дужности⁽³⁹⁾. Тиме, разуме се, није било искључено право предлагача да поднесе доказе којима се постојање узајамности потврђује, ни право друге стране да противдоказима настоји да осујети успех тог доказивања. Нови закон прописује, прво, да се постојање узајамности претпоставља док се супротно не докаже. Друго, у случају сумње о том питању, објашњење даје савезни орган управе надлежан за послове правосудја (чл. 92. ст. 3). Првом од две цитиране одредбе уводи се у југословенско право правило о претпостављеној узајамности. Правило је усвојено као целисходније од принципа официјелног проверавања, који чини да поступак дужи траје. Истовремено, претпоставка узајамности одговара тенденцији да се олакшају услови за признање у земљама у којима је узајамност прописана као један од тих услова⁽⁴⁰⁾. Али, поставља се питање како треба разумети

(39) Види Јухарт, *op. cit.*, стр. 604.

(40) Тако, на пример, у дискусији поводом реферата о поништају и извршењу арбитражних одлука, Благојевић се изјашњава за претпостављање могућег реципроцитета као најлибералнијег — „Спољнотрговинска арбитража III“, Реферати и дискусије са Савстовања одржаног 16. децембра 1966. године, стр. 135. Између провереног и претпостављеног реципроцитета у материји признања и извршења арбитражних одлука, Митровић даје предност претпостављеном, сматрајући да он олакшава рад судова, а у складу је са принципима међународног поверења и сарадње. Исти аутор је мишљења да бишло прихватањем претпостављеног реципроцитета ублажили уопште овај услов, што би допринело бржем и лакшем остваривању наших арбитражних одлука у иностранству — Митровић, *Реципроцитет код признања и извршења страних арбитражних одлука* — „Правни живот“, бр. 3/1970, стр. 4. Аргументе у прилог претпостављеном реципроцитету износи и Пак, *Узајамност као услов признања и извршења страних судских одлука* — „Правни живот“, бр. 5/1974, стр. 7—9. Види следећу напомену. За претпостављени реципроцитет у југословенском праву изјашњава се и Шарчевић, *О узајамности код признања и извршења југословенских пресуда у СР Немачкој и пресуда немачких судова у СФР Југославији*. „Наша законичност“, бр. 9/1976, стр. 60. Види следећу напомену. Грбини, који против узајамности износи убедљиве аргументе, сматра да претпостављена узајамност представља важан корак у тенденцији ублажавања услова за признање. Исти аутор узима као вероватно да је југословенска јудикатура у неким својим одлукама прихватила *contra legem* ово правило — *op. cit.*, стр. 25. и 26. Истина, наведена мишљења изнесена су за време важења Уводног закона за ЗПП од 1956, у којем је речено само то да ће са страна одлука признати ако постоји узајамност. Та мишљења, дакле, полазе од одредбе у којој се не говори о претпостављеној узајамности. Утолико пре се она могу да односе на одредбу данашњег права, која каже да се узајамност претпоставља.

одредбу по којој се постојање узајамности претпоставља док се супротно не докаже. Шта, уопште, у тој одредби значе речи „претпоставља се“? Могућа су два тумачења. По једном, ради се о оборивој законској претпоставци. Но, ако се о том појму ради, онда се одмах намеће даље питање што је основ (базис) претпоставке да узајамност постоји. У одредбама ЗРС-а није садржан одговор. Ако би се одиста радило о оборивој законској претпоставци, онда је необично што у закону којим је прописана, није речено на чему се она заснива. Да би применио одредбу о законској претпоставци, суд мора бити начисто са постојањем њеног основа, што значи да о овом мора имати сазнање. Изгледа да неки аутори основ ове претпоставке виде у чињеници да се услови за признање, прописани страним законом, не противе празнању и извршењу одлуке југословенског суда⁽⁴¹⁾. (Не би, дакле, било одлучујуће кад се ти услови на ту одлуку примењују.)

Тумачење да ЗРС прописује законску претпоставку о постојању реципроцитета, даје повода питању колико су суд и странке добили тиме што је, уместо официјелног проверавања да ли узајамност постоји, прописана дужност суда да утврди да постоји основ претпоставке. Ако се пође од тога да се одредбом о претпостављеној узајамности хтелo постићи убрзање и упрошћење поступка признања и извршења, онда мислимо да се у том смислу није много добило. Као што смо рекли, за суд мора постојање основа претпоставке бити несумњиво. Он се, дакле, мора са одредбама страног права, које се тичу признања, а нису му познате, упознати управо онако као што то мора учинити кад постојање реципроцитета утврђује по службеној дужности.

Замерке које упућујемо горњем тумачењу наводе на мисао да суштину поменути одредбе не треба схватити као правило о законској претпоставци. Мисао да се о таквој претпоставци ради сугерирају речи „претпоставља се“, а оне се у законским текстовима не употребљавају само ради прописивања неке презумпције у правом смислу речи. Њихово значење може бити и то да суд, поводом предлога за признање, узима просто да узајамност постоји, осим кад то противник предлагача оспорава. Ако таквог оспоравања нема, суд сматра да је услов узајамности испуњен и кад му стварно стање у том погледу није познато. Разлика према првом тумачењу састоји се у томе што суд, ако узајамност није оспорена, не утврђује правни режим признања у страниој земљи да би одговорио на питање да ли је признање југословенске одлуке у тој земљи могуће. Самим тим, поступак признања се у таквом случају олакшава. У томе је несумњиво преимућство другог тумачења, којем дајемо предност. Према томе, дужност суда да утврђује реципроцитет зависи од држања предлагачевог противника. Ако овај истиче тврдњу да се у земљи из које одлука потиче не признају одлуке страних земаља уопште

(41) Тако, по мишљењу Шарчевића, да би се узело да узајамност постоји, довољно је утврдити да је и у страниој држави прописана одредба која омогућава признање и извршење иностраних одлука на бази узајамности и да нема доказа да се признање и извршење домаће пресуде у страниој држави одбија. Види Шарчевић, *op. cit.*, Пак сматра да се ова претпоставка заснива на анализи страног права. По овом аутору, суд је овлашћен да наложи странкама прибављање доказа о постојању реципроцитета, али на такве доказе он не мора да се ослони. Међутим, суд може и сам поставити претпоставку о постојању или непостојању реципроцитета, полазећи од свог сазнања стране праксе или страног законодавства. Незадовољна странка може да обара ову претпоставку суда, доказујући да су нетачни подаци на којима она, као позитивна или негативна, почива — Пак, *op. cit.*, стр. 9.

или да закон те земље прописује услове за признање који у ЗРС-у нису предвиђени, а битно су строжи од услова по овом закону, суд је дужан да тачност такве тврдње проверава. Исту дужност он има и кад се противник супротставља предлогу износећи да су у земљи у којој је одлука донесена прописани за признање услови који се по слову закона битно не разликују од оних који су садржани у ЗРС-у али да судови стране земље тумаче те услове тако да ускраћују признања одлукама југословенских судова.

Проверавање тачности противникове тврдње ипак неће бити потребно кад је стање у погледу узајамности суду познато. Али, он је дужан да сазнање до којег је дошао у вршењу функција у истоврсним предметима, употреби и кад постојање узајамности није спорно. Доследно томе, ако му је познато да се узајамност, иако неоспорна, не може узети као зајемчена, он треба предлог за признање да одбије. Неприхватљиво би, као формалистичко, било становиште да и у том случају постојање овог услова треба претпоставити самим тим што није оспорено. Ради се о примени страног права од стране страног суда на захтев за признање одлуке југословенског суда, дакле, о познавању страног права, те суд своје знање треба да употреби, било да га је стекао у службеном раду, било на други начин, али ван поступка. Речи „док се супротно не докаже“ не треба разумети тако да терет доказивања лежи на противнику предлагача, па би суд морао узети да узајамност постоји кад му стање у том погледу није познато, а противник предлагача није уопште поднео неки доказ или из доказа које је он поднео суд није могао извести јасан закључак. У таквом случају суд се ради објашњења треба да обрати савезном органу управе надлежном за послове правосудја. Могуће је замислити да се питање узајамности не може да разјасни ни путем службених објашњења, јер савезни орган не располаже одговарајућим подацима. (Разлог може бити тај да није регистрован случај у којем је суд земље из које потиче страна одлука, дошао у прилику да се изјасни о предлогу за признање одлуке југословенског суда.) Ако се стање у погледу узајамности није могло разјаснити, треба узети да она постоји, јер се тако „претпоставља“, а супротно није утврђено.

У науци је спорно у које време услов узајамности мора бити испуњен. По једном мишљењу узајамност мора постојати у време наступања правоснажности стране одлуке⁽⁴²⁾. По другом мишљењу, меродаван је тренутак одлучивања о признању или о извршењу⁽⁴³⁾. Ближи смо другом гледишту, полазећи од принципа да се судска одлука треба да заснива на стању које постоји у време њеног доношења.

Једну празнину у тексту ЗРС-а представља одсуство одредбе која би југословенском суду пружила извесну директиву за оцену да ли узајамност постоји. Таква одредба потребна је зато што се услови прописани за признање у СФР Југославији могу значајно разликовати од услова

(42) Тако Пак, *op. cit.*, стр. 19. Исто и Riezler, али само за случај да се не тражи извршење, него просто проширење правоснажности на земљу у којој се тражи признање. Ово нарочито ако је узајамност престала да постоји после преображајне пресуде — *op. cit.*, стр. 554.

(43) Тако за немачко право: Baumbach-Lauterbach, *op. cit.*, п. 701; Rosenberg-Schwab, *op. cit.*, п. 823. За југословенско право то становиште заступа Грбин, који умесно поставља питање каквог би смисла имало одбијање признања зато што узајамност није постојала пре доношења стране одлуке, али постоји у време кад се о захтеву за признање или извршење одлучује — *op. cit.*, стр. 22. Riezler је мишљења да је тренутак доношења одлуке меродаван ако је захтев управљен на извршење *op. cit.*

прописаних законом земље у којој је одлука донесена. Нарочито треба имати у виду да је могуће да у страниој земљи има места мериторном преиспитивању одлуке (тзв. *révision au fond*), док се у СФР Југославији пази само на то да ли је одлука у супротности са основима друштвеног уређења, који су утврђени Уставом СФРЈ (чл. 91)(⁴⁴). У науци је готово опште прихваћено мишљење да за постојање узајамности није неопходно да се страно право потпуно поклапа са југословенским. Небитне разлике у условима не представљају сметњу за признање. Неоправдана је примена формалног и ситничарског мерила(⁴⁵). Узајамност постоји ако у погледу претпоставки за признање положај југословенског грађанина у земљи из које одлука потиче, није битно тежи од положаја грађанина те земље у СФР Југославији. За оцену узајамности одлучујући треба да буде став органа стране државе према предлогу за признање пресуда у одређеној врсти односа. Тако, на пример, не треба узети да узајамност не постоји уопште, ако органи стране државе ускраћују признање одлука југословенских судова само у брачним, а не и у другим споровима. Разлика између државе у којој се признање тражи и државе у којој је одлука донесена може бити таква да неки услови у првој представљају отежање признања, док су неки услови лакши него у другој држави. За такав случај се у једном делу науке указује на могућност да се отежање изравна са олакшањем, те да се узајамност узме као постојећа(⁴⁶). У науци је изражена и мисао да узајамност није зајемчена ако страна држава у нарочито много случајева себи присваја искључиву надлежност или ако испитује стварну надлежност суда који је одлуку изрекао(⁴⁷). Законско гарантовање реципроцитета, само по себи, није довољно. Потребно је да се узајамност стварно примењује(⁴⁸). То не значи да је неопходно да закон гарантује узајамност. Уопште, битно је становиште праксе, а не законски текстови или, можда, мишљења изражена у науци.

У Закону се не може наћи ослонац за одговор на питање да ли разлике које између две државе постоје у погледу поступка по захтеву за признање треба узети у обзир приликом оцене да ли између њих постоји узајамност. Тако, на пример, поступак у једној држави може бити сложенији, дужи или скупљи него у другој. Даље, могуће је да се у држави у којој се признање или извршење тражи поступак покреће тужбом(⁴⁹). По једном мишљењу, такве разлике чине да узајамност треба сматрати као непостојећу(⁵⁰). По другом мишљењу, ако су претпоставке

(44) „На основу пресуде због изостанка, коју је аустријски суд донео у спору ради утврђивања очинства и плаћања алиментације, извршење за алиментацију против југословенског држављанина не може се дозволити, пошто би се признавањем диспозитива пресуде о алиментацији признао и статус очинства, што би било у супротности са југословенским јавним поретком” — ВС Слов., Реш Пж бр. 806/77 од 29. септембра 1977, „Збирка судских одлука”, књига 1978, св. 2. одл. бр. 164.

(45) Baumbach-Lauterbach, *op. cit.*

(46) Позивајући се на судске одлуке, тако за немачко право узимају Rosenberg-Schwab, *op. cit.*, р. 823. За југословенско право у истом смислу Грбин, који сматра да се признање може дозволити и кад држава у којој је одлука донесена предвиђа неку претпоставку за признање коју право државе у којој се признање захтева не познаје — *op. cit.*, р. 19.

(47) Beitzke, *op. cit.*, р. 396.

(48) За признање стране одлуке не тражи се формални реципроцитет, већ је довољно постојање фактичког реципроцитета” — ВС Хрв., Рјеш. Гж бр. 3948/76 од 3. новембра 1976, „Збирка судских одлука”, књ. 1977, св. 4, одл. бр. 521.

(49) Тако, на пример, поступак за дозволу извршења у СР Немачкој покреће се тужбом за извршење (§ 722 ЗПО) — Rosenberg, *Lehrbuch des Zivilprozessrechts*, 1954, р. 388.

(50) У том смислу Пак, *op. cit.*, стр. 13. и 17.

једнаке, разлика у поступку нема битан значај. Међутим, сложеност, трајање и скупоћа поступка признања у држави из које одлука потиче, могу бити толики да знатно прелазе меру која се може сматрати разумном, с обзиром на околности које у том поступку треба утврдити. Укратко, поступак признања може бити такав да заинтересовану странку одвраћа од тога да га покреће. Као пример, наводи се случај да је за странку једноставније и јефтиније да у држави у којој би требало да одлука буде призната покрене нову парницу као да у иностранству није вођен и окончан поступак у истој правној ствари. Ако је разлика тако велика, могло би се сматрати да узајамност не постоји⁽⁵¹⁾.

III НАДЛЕЖНОСТ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ СУДА ЗА ПРАВНУ СТВАР О КОЈОЈ ЈЕ ДОНЕСЕНА СТРАНА ОДЛУКА

Правила о условима за признање претрпела су доношењем ЗРС-а промену и у погледу надлежности југословенског суда за правну ствар о којој је донесена страна одлука. Уводни закон за ЗПП од 1956. садржао је одредбу да ће одлука страног суда бити призната „ако је по прописима о надлежности који важе у нашој држави суд могао поступати у тој ствари“ (чл. 17. ст. 1). Овако формулисани услов је у теорији био различито протумачен. Новим законом је прописано да се страна одлука „неће признати ако у односној ствари постоји искључива надлежност суда или другог органа Социјалистичке Федеративне Републике Југославије“ (чл. 89. ст. 1). Овом одредбом усвојено је једно од мишљења о смислу одговарајуће одредбе Уводног закона за ЗПП од 1956. Тиме је отклоњена сумња у погледу услова који се тиче надлежности југословенског суда за правну ствар о којој је изречена страна одлука⁽⁵²⁾. По ЗРС-у надлежност југословенског суда се у начелу не тражи. Тачније, треба издвојити случај у коме пресуђена правна ствар спада под искључиво југословенско правосуђе. Ненадлежност страног суда по југословенском закону представља сметњу за признање странс одлуке само у том случају (чл. 89. ст. 1. ЗРС). Иначе, ако су судови стране државе у којој је пресуда донесена ненадлежни просто зато што по југословенском праву не постоји ниједан основ по којем би ма који од њих био позван да пресуди, онда њихова надлежност није сметња за признање пресуде у СФР Југославији. За случај да је за тужбу против југословенског физичког или правног лица суд надлежан по једном основу који је југословенском праву непознат, Закон прописује могућност реторзије: парница против припадника те стране државе може у СФР Југославији да буде покренута пред судом који је надлежан по истом осно-

(51) Тако Грбин, *op. cit.*, стр. 21.

(52) По неким ауторима, овај услов је био испуњен ако је у пресуђеној правној ствари, као надлежан по југословенском закону, могао поступати било суд који је одлуку донео, било неки други суд земље у којој је она била изречена (тзв. апстрактна надлежност). У том смислу: Јухарт, *op. cit.*, стр. 603; Познић, *Грађанско процесно право*, 1980, стр. 405. По другом мишљењу, за признање стране одлуке било је потребно „да је судно надлежан суд према прописима о надлежности нашег законодавства“ — Јездић, *Међународно приватно право II*, 1973, стр. 196. Ово мишљење разумемо тако да је као услов за признање била прописана надлежност суда који је одлуку донео (конкретна надлежност). Најзад, неки аутори су наведени део законског текста протумачили тако, да је за признање стране одлуке било довољно да југословенски суд није био искључиво надлежан. Тако: Zuglija, *Грађански парнични поступак ФНРЈ, 1957*, стр. 52; Cigoj, *op. cit.*, стр. 275; ипш, *Међународно zasebno право*, I, 1966, стр. 93.

ву (тзв. узајамна надлежност за тужбе против страних држављана — чл. 66. ЗПП, чл. 48. ЗРС)⁽³³⁾. Нисмо уверени да је изложено законско решење срећно изабрано.

Искључива међународна надлежност југословенског суда не представља неотклониву сметњу за признање стране одлуке у брачном спору. Овде Закон ипак оставља на вољу туженом да сметњу отклони, пошто је поменута надлежност прописана у његовом интересу (чл. 61. ст. 2). Он то може да учини предлогом за признање или тиме што се не противи предлогу који је поднео тужилац (чл. 89. ст. 2). Југословенски суд је искључиво надлежан у стварима старатељства према југословенском држављанину, али он у таквој ствари неће донети одлуку, ако утврди да је одлуком страног суда, или другог органа надлежног по праву стране државе, обезбеђена заштита југословенског држављанина и његових права и интереса (чл. 75. и 76). Овде се не ради о признању, које је један формални акт, него о оцени да целисходност одлуке страног органа чини непотребном домаћу одлуку у истој ствари.

IV СТВАРНА ЛЕГИТИМАЦИЈА

О стварној легитимацији за тражање признања ЗРС садржи одредбу која се односи само на одлуку страног суда о личном статусу: признање је овлашћен да тражи свако ко за то има правни интерес (чл. 101. ст. 6). Није јасно зашто се Закон овде ограничава на статусну одлуку. Треба узети да предлагач мора имати правни интерес и за признање одлуке донесене у некој другој области. Истовремено, овај став значи да је постојање правног интереса довољан основ за стварну легитимацију. Другим речима, признање стране одлуке може предложити сваки субјект за кога је одлука од непосредног или посредног правног значаја, дакле не само странка и умешач, него и онај трећи који није учествовао у поступку, а испуњава овај услов.

Могуће је да правни интерес за признање има више особа. Свака од њих може, независно од других, да поднесе одговарајући предлог. (Право појединих да постигну признање не може зависити од воље других који признање не траже⁽³⁴⁾).

V РЕШАВАЊЕ О ЗАХТЕВУ ЗА ПРИЗНАЊЕ ИЛИ ИЗВРШЕЊЕ

О признању суд решава у две различите процесне ситуације. Прво, могуће је да он о томе одлучује поводом захтева који је управљен само на признање (чл. 101. ст. 1-4). Такав захтев је онда предмет посебног поступка у којем се суд својом одлуком ограничава на то да страну одлуку призна или да јој признање ускрати (делибациони поступак). Решење којим се у том поступку захтев за признање коначно усваја

(33) Вид.: Познић, *Један осврт на неке процесноправне одредбе Закона о решавању сукоба закона* итд., „Правни живот“, бр. 6—7/1983, стр. 720.

(34) О значају који решење донесено о предлогу само неког од овлашћених има за друге, види даље излагање под V.

или одбија, снабдевано је материјалном правном снагом и обавезно је за други суд или други орган, у поступку у којем страна одлука треба да дејствује.

Дискусију заслужује питање о карактеру решења којим се захтев за признање усваја. По једном схватању, то решење има декларативну природу. Оно не ствара неку промену у погледу дејстава стране одлуке. Та дејства су и за југословенске судове и друге органе наступила даном од којег је у страниој држави одлука постала правноснажном. Од тога дана почела је, на пример, да тече застарелост потраживања које је тужени дужан по одлуци да измири. Решењем суд само констатује да одлука испуњава услове за признање. По другом мишљењу, усвајање захтева има конститутивни карактер: страна одлука стиче у СФР Југославији дејства тим решењем, и у томе треба видети промену. Оба схватања се могу бранити. Ближи смо ономе које поменутом решењу придаје декларативно својство⁽⁵⁵⁾. Али, било да се прихвати прво, било друго схватање, то решење дејствује субјективно неограничено (*erga omnes*). Јер, страна судска одлука, као акт суверенитета стране државе, мора пред свим југословенским судовима и другим органима да има исту вредност: или да ужива признање пред сваким од њих, или да не дејствује ни пред једним⁽⁵⁶⁾. Из оваког става проистиче даља консеквенца у случају у којем интерес за признање одлуке имају два субјекта, од којих је захтев за признање поднео само један. Ако тај захтев буде одбијен, решење не дејствује према оном субјекту који признање није тражио. Тиме што није поднео заједнички захтев са другим овлашћеником, он себе није лишио права да признање тражи накнадно. Ако он то учини, па његов захтев буде усвојен, онда се на дејства стране одлуке може позвати и онај чији је захтев пре тога био правноснажно одбијен. Јер одлука је стекла признање, а ово не може бити ограничено на предлагача који га је издејствовао⁽⁵⁷⁾.

Решавање о признању стране одлуке у текућем поступку „као о претходном питању“ представља другу процесну ситуацију у којој суд испитује постојање услова прописаних да би одлука дејствовала у СФР Југославији (чл. 101. ст. 5). То је ситуација у којој странка подноси страну одлуку уз приговор да је о предмету спора правноснажно пресуђено или уз тврдњу да постоји или не постоји правни однос или право од прејудичиелног значаја за исход текућег спора. У таквим слу-

(55) Као декларативно, узима то решење Трива, *op. cit.*, стр. 82. Јухарт износи два поменута мишљења, не опредељујући се ни за једно — *op. cit.*, стр. 600. Као што је горе речено, у праву СР Немачке извршењу претходи посебан парнични поступак по тужби за проглашење да је извршење на основу стране судске одлуке допуштено (*Vollstreckungsklage*). У науци се пресуда којом се захтев такве тужбе усваја сматра конститутивном. Међутим, она тужба прекида застарелост (§ 209. ст. 1. BGB), што упућује на закључак да страна одлука дејствује од дана кад стекне правоснажност у земљи у којој је донесена. Вид.: Rosenberg, *Lehrbuch des Zivilprozessrechts*, 1954, p. 838—839; Riezler, *op. cit.*, p. 566. У француској науци се узима да страна одлука добија ауторитет пресуђене ствари од тренутка правоснажности одлуке која јој даје *exequatur*, јер је ова одлука конститутивне природе. Она, по истом мишљењу, има дејство само за будућност — Batiffol, *op. cit.*, p. 761.

(56) За субјективно неограничено важење решења донесеног у поступку за признање изјашњава се и Cigoj, *Priznanje in izvršitev tujih odločb*, „Pravnik“, бр. 5—8/1957, стр. 275. Ако смо тачно разумели, овај аутор не спроводи разлику између решења којим се захтев за признање усваја и решења којим се тај захтев одбија.

(57) Друкчије ВС Хрватске у одлуци објављеној под следећом сентенцом: „У поступку за признање одлуке страног суда учествују као странке сва лица која су била странке у поступку пред страним судом, јер се њима свима мора омогућити да у поступку за признање стране одлуке штите своја права. Зато свим тим лицима треба доставити и решење о признању одлуке страног суда“ — Реш. Гж бр. 3957/78 од 12. децембра 1978, „Збирка судских одлука“, књ. 1978, св. 4, одл. бр. 497.

чајевима странка не мора да стави формални предлог (захтев) да суд страну одлуку призна пре него што у поступку који пред њим тече одлучи у складу с њеним дејством. Само подношење те одлуке пропраћено је прећутном тврдњом да она испуњава услове за признање и предлогом да је суд призна. Пошто у тим случајевима питање признања има природу претходног питања, суд то питање не решава посебном одлуком. Уместо тога, он решење којим признање даје или одбија уноси у образложење одлуке о захтеву или предлогу којим је поступак покренут. То решење не постаје правноснажно, и његово дејство ограничава се на поступак у којем је донесено (чл. 101. ст. 5. ЗРС, чл. 12. ст. 2. ЗПП).

Треба приметити да ЗРС оставља овлашћеном субјекту на вољу да бира да ли ће покренути посебан поступак за признање, или ће страну одлуку којом се решава о питању од прејудицијелног значаја поднети у текућем поступку. Могуће је, дакле, да овлашћени субјект има у рукама страну одлуку у време кад се у текућем поступку поставља питање на које она даје одговор, али да је он у том поступку не подноси, него ставља посебан захтев да суд о признању правноснажно одлучи. Требало би да суд застане са парницом која пред њим тече, ако је страна одлука донесена у парници која је раније покренута. Ово мишљење представља доследно спровођење принципа усвојеног у ЗРС-у, а састоји се у следећем: ако у истој правној ствари тече парница пред домаћим и пред страним судом, предност треба да има одлука у оној од тих парница која је раније почела да тече. Доследно томе, југословенски суд, на предлог тужиоца, прекида парницу која је пред њим у току, ако је парница у истој ствари раније почела тећи пред страним судом (чл. 80). Исто тако, југословенски суд застаје са поступком признања ако је у СФР Југославији у току парница у истој ствари, која је раније почела да тече (чл. 90. ст. 2)⁽⁵⁸⁾. Према томе, кад је за време парнице у СФР Југославији покренут посебан поступак за признање стране одлуке донесене у парници која је раније почела да тече, онда би југословенски суд морао поштовати ту одлуку ако она испуњава услове за признање, што значи да би требало да застане са парницом док поступак по захтеву за признање не буде окончан. О признању стране одлуке не може се решавати као о претходном питању, ако је захтев за њено признање пре тога у посебном поступку правноснажно усвојен. Исто важи и ако је такав захтев правноснажно одбијен у посебном поступку у истој ствари између истих странака⁽⁵⁹⁾. У обрнутој хипотези захтев ограничен на признање није искључен, јер решење којим је у протеклом поступку негативно одлучено о признању као о претходном питању не стиче правну снагу. Међутим, за захтев који би у посебном поступку после тога могао довести до правноснажног признања странака би морала имати други интерес, а не онај који се тиче права или правног односа о којем је, као о предмету спора, у протеклом поступку правноснажно одлучено. Накнадни захтев није, дакле, допуштен ако га странка подноси само зато да би отворила пут понављању окончаног поступка тиме што би постигла правноснажно решење којим се страна одлука признаје.

(58) Вид.: Познић, *op. cit.*, стр. 733.

(59) У том смислу ВС Хрв., Пр Гж бр. 3566/78 од 21. новембра 1978, „Збирка судских одлука“, књ. 1978, св. 4, одл. бр. 498.

Кад Закон говори о решавању у текућем поступку, он помиње само суд (... „сваки суд може“ ... чл. 101. ст. 5). Из законског текста дакле, проистиче да решавање о признању стране одлуке, као претходном питању, није допуштено у поступку пред управним органом. То значи да таква одлука може у том поступку дејствовати тек пошто суд у посебном поступку донесе решење о њеном признању.

Док се о признању стране одлуке може решавати као о претходном питању, ако о захтеву за признање није донесено посебно решење, дотле се проверавање да ли се на основу стране одлуке може одредити и спровести извршење обавља у извршном поступку (чл. 12. ЗИП). Да би се постигла егзекватура, потребно је да буду испуњени услови прописани за признање и да извршност стране одлуке буде потврђена по праву државе у којој је она донесена (чл. 96. ЗРС). Ако суд нађе да су ти услови испуњени, он доноси решење о извршењу као и да је предлог стављен на основу домаће извршне исправе, што значи да у том решењу треба да буду означени предмет и средство извршења.

VI НАДЛЕЖНОСТ ЗА ОДЛУЧИВАЊЕ О ЗАХТЕВУ ЗА ПРИЗНАЊЕ. САСТАВ СУДА. УСМЕНОСТ И ПИСМЕНОСТ ПОСТУПКА. ТРАЖЕЊЕ ОБЈАШЊЕЊА

Одредба о месној надлежности за захтев којим се покреће посебан поступак за признање није јасна, јер тиме што је речено да је надлежан суд на чијем подручју треба спровести поступак, тај суд није одређен. Месна надлежност за извршење на основу стране одлуке у овом закону није морала бити ни поменута, јер је регулисана Законом о извршном поступку. ЗРС не садржи одредбу о саставу суда. Ништа се изрично не каже ни о усмености или писмености поступка. У овим празнинама видимо један недостатак. Јер, поступак по посебном тражењу да страна одлука буде призната спада у законодавну компетенцију федерације (чл. 281. тач. 12. Устава СФРЈ), другим речима, он треба да буде уређен подједнако за целу земљу. Решење би лежало у сходној примени одредаба парничног или ванпарничног поступка, већ према томе која се правна природа поступку за признање придаје. У прилог схватању о парничном карактеру тог поступка може се, кад се ради о захтеву за признање пресуде у спору, навести постојање супротности интереса између подносиоца захтева (предлагача) и његовог противника. За ванпарничну природу истог поступка говори то што се у њему не испитује законитост једног људског понашања или правног акта⁽⁶⁰⁾. Ако се поступак о којем говоримо схвати као ванпарнични, онда је тешкоћа у томе што не постоји савезни закон који би садржао начела ванпарничног поступка. Изгледа да не остаје ништа друго него да се примене начела садржана у републичком или покрајинском закону којим је тај поступак регулисан. Ова могућност проистиче из чл. 268. Устава СФРЈ, по којем социјалистичке републике и социјалистичке аутономне покрајине могу доносити своје законе у областима које се

(60) Трипа сматра да је поступак за признање специфичан огранак ванпарничног процесног права — *op. cit.*, стр. 80.

уређују савезним законима, ако те законе Федерација није донела, а постоји интерес да односи у тим областима буду уређени⁽¹⁾. Истина, остаје питање да ли се у посебном поступку по захтеву за признање примењује све оно што је прописано начелним одредбама закона о ванпарничном поступку.

Ако то сматра потребним, суд може, од страног суда који је пресуду донео, или од странака, тражити објашњења која се тичу околности од значаја за признање (чл. 101. ст. 2)⁽²⁾. Под тражењем обавештења разумемо извиђање радње, што би указивало на то да се по захтеву за признање не одржава усмена расправа. Није јасно зашто се објашњења могу да траже само од страног суда и од странака, а не помињу се домаћи органи и лица на која одлука не гласи. За тражење које се упућује страном суду важе правила о међународној правној помоћи.

VII ПРИЗНАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ СТРАНЕ АРБИТРАЖНЕ ОДЛУКЕ

Поводом одредаба о условима за признање и извршење стране арбитражне одлуке, ваља указати прво на то да Закон прописује два мерила којима се одређује да ли одлуку треба сматрати за страну. Први критеријум је територијални: одлука се сматра страном ако није донесена у СФР Југославији (чл. 97. ст. 1). Други критеријум је процесни: својство стране одлуке има и она која је донесена у СФР Југославији, а „при чијем је доношењу примењено право стране државе у погледу поступка, ако то није у супротности са принудним прописима Социјалистичке Федеративне Републике Југославије” (чл. 97. ст. 3). Ово друго мерило је од значаја за арбитражни суд *ad hoc*, пошто институционална арбитража има своја правила поступка. Као што је речено, да би се по другом од наведених мерила одлука сматрала страном, потребно је да је страно право било примењено при њеном доношењу. Какав смисао има овде израз „доношење одлуке”? Несумњиво је да наведене речи значе то да примена страних материјалноправних норми не чини арбитражну одлуку, донесену у СФР Југославији, страном. Постављено питање односи се на процесноправни смисао наведених речи. Наиме, да ли се озде ради о термину који је у ЗПП-у употребљен за радње којима се спор мериторно решава (чл. 129-132, чл. 335. и след., чл. 480) или се мисли на арбитражни поступак у најширем смислу (надлежност, састав и образовање арбитраже, расправљање и доказивање, већање и гласање, правни лекови итд.), дакле, у смислу у којем је реч „поступак” употребљена у наслову главе XXXI ЗПП-а? Недовољна прецизност законског текста ни овде не допушта да се заузме чврст став. Ако се нагласак стави на употребу речи „Страном арбитражном одлуком... при чијем је доношењу...” итд., онда се даје предност граматичком тумачењу, по којем би било довољно да само радње одлучивања буду изведене по праву стране државе, да би одлука била сматрана за страну. Иако такво тумачење има своју вредност, ипак прихватљивије из-

(61) Вид.: М. Јанковић, Закон о ванпарничном поступку, са уводним напоменама итд., 1982, Уводне напомене, стр. IX.

(62) У Уводном закону за ЗПП од 1956. говори се изрично само о тражењу објашњења од страног суда — чл. 19. ст. 3.

гледа супротно тумачење по којем одлуку донесену у СФР Југославији треба узети као страну ако је на цео поступак њеног доношења примењено право стране државе. Не видимо одлучујући разлог због којег би одлуку требало сматрати страном ако је, по споразуму странака или арбитра, већање и гласање изведено по страном праву, док је у свему осталом примењен југословенски закон. Из овог проистиче да примена само једне одредбе тог закона чини одлуку домаћом. Мање прихватљивим чини се и треће тумачење, по којем би под поступком требало разумети само поступак у ужем смислу (чл. 478. ЗПП), дакле, не и материју која обухвата надлежност, састав и образовање арбитражног суда, арбитра и њихово изузеће. (И ЗРС спроводи на једном месту разлику између састава и поступака арбитражног суда — чл. 99. тач. 8).

Необично је што је услов примене страног права ограничен на право друге државе. Као страну, Закон не узима одлуку донесену у поступку спроведеном у СФР Југославији, а на који су примењена правила неке стране институционалне арбитраже. Такође, не би се по тексту наведене одредбе сматрала страном ни одлука донесена у СФР Југославији ако су при томе примењена правила међународне организације, на пример правила УНЦИТРАЛ-а, јер то нису правила стране државе. Закон не каже непосредно шта је санкција ако буде примењено страно право које је супротно принудноправним прописима СФР Југославије. Мислимо да последицу треба видети у томе што ће захтев за признање или извршење одлуке бити одбијен. Међутим, примећујемо да повреда когентних одредаба југословенског процесног права није ни у једној од једанаест тачака чл. 99 предвиђена уопштено као разлог због којег се признање или извршење ускраћује. Одредба о којој је реч редитована је тако да се тумачењем *a contrario* може доћи до закључка по коме би се одлука, при чијем је доношењу учињена повреда принудноправних одредаба југословенског процесног права, сматрала као домаћа одлука, па би се тужбом могао захтевати њен поништај уколико је таква повреда обухваћена неким од разлога који образују основ те тужбе (чл. 486. ЗПП). Мислимо да овај закључак није прихватљив јер је изведен из неправилно редигованог законског текста.

Закон не одређује право по којем ће суд ценити пуноважност арбитражног уговора, ако странке нису својим споразумом то право утврдиле (чл. 99. тач. 6). Није јасно зашто редактори нису прихватили одговор који је на то питање садржан у Њујоршкој конвенцији од 1958. и у Европској конвенцији од 1961. И по једној и по другој, у недостатку споразума странака, за важење арбитражног уговора меродаван је закон земље у којој је арбитражна одлука донесена (чл. V под (а), одн. чл. IX тач. 1. под а)⁽⁶³⁾). Један основ за одбијање признања и извршења одлуке представља и несклад између састава арбитражног суда или арбитражног поступка и онога што су странке о томе уговориле (чл. 99. тач. 8). Не каже се који ће закон бити меродаван ако арбитражни уговор не садржи одредбе о саставу и поступку арбитражног суда. Ни овде није прихваћено решење које даје Њујоршка конвенција: меродаван је закон земље у којој је или на основу чијег закона је одлука донесена (чл. V под (д)).

(63) Исто становиште има Бесаровић за југословенско право пре приступања Њујоршкој конвенцији — *Признање и извршење иностраних арбитражних одлука*, 1959, стр. 141

У овом чланку је већ указано на то да о признању стране судске или арбитражне одлуке, као о претходном питању, може решавати само редовни суд. Закон то овлашћење не даје арбитражи.

VIII ПРАВНИ ЛЕКОВИ

У погледу побијања решења о захтеву за признање стране судске или арбитражне одлуке треба разликовати случај у којем је тим захтевом покренут посебан (делибациони) поступак, од случаја у којем је захтев истакнут инцидентно, па је о признавању решавано као о претходном питању.

Закон каже да се решење о признању односно извршењу може напасти жалбом у року од 15 дана од достављања решења (чл. 101. ст. 3). Под решењем о признању или о извршењу разумемо како оно којим се захтев (предлог) усваја, тако и оно којим се захтев одбија. Ово наглашавамо због тога што по ЗИП-у термин „решење о извршењу” има смисао решења којим се предлог за извршење усваја (чл. 38. и 39). Наведеном одредбом ЗРС-а прописана су нека одступања од одредаба о правном леку у извршном поступку. Наиме, против решења којим се предлог за извршење на основу домаће извршне исправе усваја, дужник има право приговора, а против решења којим се тај предлог одбија поверилац има право жалбе. За оба правна лека предвиђен је рок од осам дана (чл. 8. ст. 1. и чл. 48. ЗИП). Против решења којим се одлучује о захтеву за извршење на основу стране одлуке и једна и друга страна има право жалбе. Рок не износи 8, него 15 дана.

Ако је о захтеву за признање решено као о претходном питању, нетачност одговора на то питање може бити истакнута жалбом против одлуке којом је поступак окончан.

Закон не садржи одредбе о ревизији. У случају у којем је питање признања имало значај претходног питања, могућност да странка ревизијом укаже на неправилност решења тог питања зависи од допуштености ревизије у поступку у којем је странка поднела страну одлуку. Доследно томе, погрешно признање или ускраћивање признања може се у парничном поступку изнети ревизијом под прописаним условима (чл. 382. и след. ЗПП). Право странке да ревизијом побија решење којим је суд инцидентно одлучио о признању у ванпарничном поступку зависи од тога да ли је по републичким и покрајинским законима овај правни лек допуштен против другостепене одлуке о предмету поступка⁽⁶⁴⁾.

Теже је одговорити на питање да ли се ревизијом може побијати другостепено решење донесено у поступку који је покренут захтевом за признање стране одлуке. Тешкоћа је не само у томе што ЗРС ванредне правне лекове уопште не помиње, него и у томе што тим законом, као што је речено, основна природа овог посебног поступка није одређена. Ако му се придаје ванпарнични карактер, као један одговор на горње питање могло би се прихватити мишљење које је горе, под

(64) Види чл. 27. Закона о ванпарничном поступку СР Србије, „Службени гласник”, бр. 25/1982 и чл. 33. ст. 2. Закона о ванпарничном поступку СР Македоније, „Службен весник”, бр. 19/1979.

VI изложено о неким другим питањима која ЗРС изрично не регулише. То значи да би у погледу ревизије против другостепеног решења опет важило оно што је речено у републичким и покрајинским законима о ванпарничном поступку. Међутим, кад се ради о ревизији, овом тумачењу може се приметити да је сасвим необично да су редактори унели у текст ЗРС-а одредбе о жалби, док у погледу ревизије то нису учинили сматрајући да ће се на основу чл. 268. Устава СФРЈ примењивати одредбе које су о том правном леку садржане у поменутим законима. Због тога смо ипак ближи тумачењу по којем „ћутање законодавца“ о ревизији ваља разумети тако да она у поступку по захтеву за признање није допуштена.

Пошто ни ЗРС ни ЗИП не садрже посебну одредбу о могућности да странка добије другостепено решење којим се одлучује о предлогу за извршење на основу стране извршне исправе, то значи да се на то питање примењује одредба о недопуштености ревизије у извршном поступку (чл. 9. ЗИП).

Ако се горња тумачења о жалби и ревизији прихватају, онда могућност да републички или покрајински врховни суд испитује тачност решења којим се признање даје или ускраћује, зависи прво од тога да ли је решење донесено инцидентно или као одлука којом се окончава поступак. У првом случају врховни суд долази у прилику да своју оцену да, ако је он по републичким или покрајинским одредбама о надлежности другостепени суд, односно уколико је ревизија допуштена у поступку у којем је о признању одлучено као о претходном питању. Ако је решење донесено по посебном захтеву за признање, ситуација у којој врховни суд, на тражење странке, даје своју оцену настаје само кад је он по поменутим прописима позван да одлучи о жалби. Исто важи и за решење о предлогу за извршење на основу стране исправе⁽⁶⁵⁾.

(65) Републички и покрајински закони о редовним судовима не регулишу ово питање појединачно. У СР БИХ, СР Македонији и САП Косову надлежни су за признање и извршење страних судских одлука окружни судови. У СР Словенији овај посао спада у надлежност вишег суда. У СР Хрватској и СР ЦГ надлежност за признање и извршење страних судских одлука је подељена. Окружни привредни судови су надлежни ако се ради о одлуци трговачког суда или арбитраже а окружни судови ако се ради о другим одлукама. У одредбама којима се у законима о редовним судовима СР Србије и САП Војводине уређује стварна надлежност не помиње се признање за извршење страних судских одлука. Изгледа да је по тим законима овај поступак обухваћен појмом ванпарничног поступка и спада у надлежност општинског суда.

Вид. : за СР БИХ чл. 41. тач. 10 („Сл. л.“ бр. 14/1980); за СР ЦГ чл. 39. тач. 5. и чл. 40. тач. 4 („Сл. л.“ бр. 41/82); а СР Хрв. чл. 35. тач. 5. и чл. 36. тач. 3 („Народне нов.“, бр. 5/1977); за САП Косово чл. 29. тач. 4 („Сл. л.“ бр. 21/78); за СР Макед. чл. 41. под Б. тач. 2 („Сл. весник“ бр. 17/79); за СР Слов. чл. 33 („Ур. лист“ бр. 10/77); за СР Срб. чл. 22. ст. 4 („Сл. гл.“ бр. 46/77); за САП Војв. чл. 18. тач. 2 („Сл. л.“ бр. 3/79).

SUMMARY

ON RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDICIAL AND ARBITRAL DECISIONS

The conditions demanded for a decision of a foreign court of law or another organ to be recognized or enforced in SFR Yugoslavia are discussed in the paper. Those conditions are provided by the Law on conflict of laws with foreign countries in certain relations (Off. Gaz. of SFRY no. 43/1982.). The author is of opinion that when express legal provisions lack, it should be considered that the enforcement can take place when it is based on a decision posing obligation consisting in an act or omission, while the recognition is achieved for all other decisions. The author is critical towards the provision that reciprocity is one of the conditions demanded for recognition. He sticks with the authors who regard reciprocity as a retorsive measure. If reciprocity is not guaranteed that measure unjustly offends a person wishing to perform in SFR Yugoslavia a right based on a foreign decision. The author states that reciprocity, although being a legal principle, has many considerable exceptions. One of those consists in the provision that reciprocity is not required in case when a Yugoslav citizen demands a recognition or enforcement of a foreign decision. The author discusses the meaning of the provision that the existence of reciprocity is presumed unless the opposite is proved. As for the capacity to demand recognition the author is of opinion that any person having a certain legal interest is entitled to demand it. In the conclusion the author is critical towards the authors of the legal text, who should have consecrated more provisions to the procedure of recognition of a foreign decision.

RÉSUMÉ

DE LA RECONNAISSANCE ET DE L'EXÉCUTION DES DÉCISIONS JUDICIAIRES ET D'ARBITRAGE ÉTRANGÈRES

Dans l'article on traite des conditions sous lesquels une décision d'une cour de justice ou d'un autre organe étranger peut être reconnue ou exécuté en RSF de Yougoslavie. Ces conditions sont prévues par la Loi sur le conflit des lois avec les prescriptions d'autres pays étrangers dans certains rapports juridiques (Gaz. Off. de RSFY No 43/1982.). Selon l'auteur il faut considérer, en absence des dispositions expresses, que l'exécution peut avoir lieu en vertu d'une décision obligeant à un acte ou une omission, tandis que la reconnaissance est obtenue pour toutes les autres décisions. L'auteur prend une attitude critique envers la disposition prévoyant la réciprocité parmi les conditions de la reconnaissance. Il se rattache à celles des opinions doctrinales qui considèrent la réciprocité comme une mesure rétorsive. Si la réciprocité n'est pas garantie, cette mesure arrive à atteindre injustement la personne voulant réaliser un droit en RSF de Yougoslavie en se fondant sur une décision étrangère. L'auteur constate, cependant, que la réciprocité, bien qu'elle soit proclamée être un principe de la loi, connaît des exceptions considérables. Une des exceptions consiste dans le fait que la réciprocité n'est pas exigée lorsqu'un citoyen Yougoslave demande la reconnaissance ou l'exécution. L'auteur discute particulièrement le sens de la disposition suivant laquelle la réciprocité est présumée, sauf preuve contraire. En ce qui concerne la capacité de demander la reconnaissance, l'auteur est d'avis que toute personne ayant un intérêt légal est autorisée de la demander. En concluant l'auteur adresse aux rédacteurs du texte légal l'objection qu'il fallait consacrer à la demande de la reconnaissance d'une décision étrangère un plus grand nombre de dispositions.